

УДК 007 : 304 : 070 "18/19"

ПУБЛІЦИСТИКА ІВАНА ФРАНКА 90-Х РОКІВ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ

Галина Синичич

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: presjourn@ukr.net

Розглянуто історіографію наукових досліджень публіцистики Івана Франка. Проаналізовано концепції радянської та діаспорної франкознавчих шкіл. Досліджено сучасну літературу з цієї теми.

Ключові слова: Іван Франко, публіцистика, світогляд, публіцист, франкознавство.

Постановка проблеми. Проблема наукового вивчення публіцистики Івана Франка постала перед франкознавцями як першочергова необхідність. Адже публіцистика — це проекція світогляду Івана Франка, тому її комплексний аналіз допоможе знайти відповідь на досі до кінця не з'ясовані питання щодо його суспільно-політичних поглядів, бачення українського майбутнього. Попередні франкознавчі розвідки не спромоглися дати вичерпних відповідей.

Мета нашого наукового дослідження: вивчити історіографію досліджень з цієї теми, комплексно зрев'юзувати концепції франкознавчих шкіл напрямів ХХ століття, зробити короткий огляд сучасної літератури.

Виклад основного матеріалу. Найперше дослідження публіцистики Івана Франка — це новаторське теоретичне дослідження-реферат “Франко як публіцист”, яке автор Р. Заклинський виголосив на ювілейному вшануванні письменника з нагоди 35-ї річниці з дня першого виступу в журналі “Громадський друг”, а потім опублікував у “Літературно-науковому віснику” та видав окремою брошурою у 1913 році, а через три роки — реферат “Світогляд Івана Франка”, де симбіотично розглянув світогляд та публіцистику і зробив висновок: “Вся вона (публіцистична діяльність — Г. С.) побудована, насичена і пересякла основним світоглядом Франковим” [13, с. 12]. Поряд з дослідженнями Романа Заклинського з’являється перша спроба схарактеризувати публіцистичну майстерність Івана Франка у праці С. Смаль-Стоцького “Характеристика літературної діяльності Івана Франка”: “Талант Франка переважно публіцистичний в тім змислі, що він “в кожному часі дбав про те, щоби відповісти потребам хвилі і заспокоїти злобу дня... З того виходить також, що він в кожде своє слово вкладав якусь ціль, якусь тенденцію” [36, с. 6]. Він також визначив соціалізм Івана Франка як етичний, гуманний, культуроцентричний, визнав його першість у спробі з українського етносу витворити націю. Спробу означити суспільно-політичні

погляди Івана Франка зробив і М. Лозинський у біографічному нарисі “Іван Франко”: “Про політично-суспільні погляди Франка вже сказано, що він у своїм соціалізмі був еклектиком. Не належав він до ніякої соціалістичної школи ані не витворив своєї власної доктрини тільки робив вибір з різних соціалістичних доктрин” [21, с. 42]. Поняття “культурного націоналізму” в публіцистиці Івана Франка вперше визначив М. Марковський [23]. Зовсім протилежні погляди на світогляд Івана Франка висловив Д. Якимів, який дуже тенденційно його оцінив зі своєї позиції “фабричного робітника” [40]. В. Дорошенко у праці “Іван Франко” один з перших звернув увагу на європейськість мислення публіциста, що вивело на новий світоглядний рівень не лише населення, а й українську політику [11]. У 1929 році М. Возняк пише передмову до неопублікованих творів Івана Франка у збірці “За сто літ” під назвою “До публіцистичної діяльності І. Франка в р. 1879–1883”. Франкознавець М. Нечиталюк вважає: “Цими публікаціями М. Возняк розпочав систематичне вивчення рукописних журнально-публіцистичних творів Івана Франка” [26, с. 16].

Уже в 30-ті роки характер і умови праці дослідників-франкознавців кардинально змінюються, твориться ідейна схема світоглядного поділу знакових постатей історії: революціонери-демократи та представники буржуазного націоналізму. Івана Франка, якого в літературному, публіцистичному та суспільно-політичному аспектах не можливо було зігнорувати, зачислили не лише до революціонерів-демократів, а й проголосили “атеїстом”, “популяризатором марксизму”, “поборником дружби українського та російського народів”. Серед тенденційних досліджень варто виокремити працю А. Річицького (псевдонім А. Крушельницького) “Іван Франко — каменярь соціалізму”, де він подав досить об’єктивний світоглядний аналіз ранньої публіцистики Івана Франка. Варто зауважити, що це був 1929 рік, коли розпочалися масові репресії проти української еліти. Світогляд Івана Франка, у розумінні дослідника, базується не на марксистських ідеях, а на любові до знедоленого народу. Цей Франків соціалізм він визначає як мужицький. “Навіть після обізнання з соціалізмом науковим Франко залишається на ґрунті соціалізму мужицького або, краще сказати, мужицько-робітничого” [32, с. 37], — пише А. Річицький.

Хрущовська відлига принесла зміни й у наукове дослідження творчої спадщини Івана Франка. “Слід нагадати, що радянське франкознавство пройшло певні етапи з усім нашим літературознавством. У перші часи була спроба оголосити Франка “пролетарським” письменником (1926). У 30-ті роки деякі товариші кинулися в інший бік — у письменника почали знаходити “буржуазний націоналізм” та всілякі інші ідейні “огріхи”. Але наприкінці 30-х років у зв’язку з ювілеями “Слова о полку Игореве”, Пушкіна, Шевченка ми почали виправляти ці помилки і знаходити поступово єдино правильну лінію. Уже ювілей 1956 р. (століття від дня народження Франка) продемонстрував великі успіхи радянського франкознавства” [16, с. 23], — влучно описав зміну наукових пріоритетів Є. Кирилук. “Нові концепції” одразу були застосовані в численних наукових збірниках, що вийшли до сторіччя з дня народження Івана Франка. Радянські франкознавці почали переважно обмежуватися раннім періодом творчості Івана Франка, коли розглядали питання про формування його світогляду. Рання публіцистика помаркована соціалістичними захопленнями, то ж було дуже вигідно зашорити її ідеологічно. Є. Онацький точно схарактеризував такі псевдонаукові методи: “Не трудно з ранніх юнацьких писань недозрілого ще

письменника насмикати цитат, щоб, за виразом В. Дорошенка, — зладити відповідну саламаху та підлити її комуністичним сосом” [29, с. 194].

З усієї групи радянських досліджень 50-60-х років варто виокремити праці, які претендували на “новизну” в розкритті особливостей світогляду Івана Франка: А. Брагінець “Філософські і суспільно-політичні погляди Івана Франка”, М. Возняк “Нариси про світогляд Івана Франка”, О. Лисенко “Соціологічні погляди Івана Франка”, О. Мороз “Іван Франко в боротьбі проти буржуазної ідеології”, В. Сахаров “Суспільно-політичні погляди Івана Франка”, В. Савчук “Революційний демократизм Івана Франка”, М. Климась “Світогляд Івана Франка”, В. Смаль “Педагогічні ідеї Івана Франка”.

Наприклад, професор А. Брагінець у монографії “Філософські і суспільно-політичні погляди Івана Франка” намагався побудувати світогляд публіциста на марксистсько-ленінському вченню, хоча сам він не вважав його ортодоксальним марксистом: “Провідні ідеї світогляду Франка від 70-80-х рр. і до кінця його життя докорінних змін не зазнавали. У багатьох питаннях він піднявся до діалектичного та історичного матеріалізму Маркса і Енгельса, але проводив їх у своїй творчості обмежено і непослідовно, збиваючись до антропологізму та раціоналізму” [2, с. 10]. Звісно, ідею державності в публіцистиці Івана Франка він заперечує: “В принципі він (Іван Франко — С. Г.) відстоював право кожного народу на самостійний розвиток політичного життя, але, говорячи про політичну самостійність України, він завжди був проти відсепарування її від Росії” [2, с. 256]. “Підтягнути” творчість Івана Франка до марксистських догм намагається також М. Климась у праці “Світогляд Івана Франка” [17], тому його спадщину вона трактує згідно з радянськими доктринами. Праці інших радянських франкознавців — аналогічні. У статті М. Гурладі “До сторічного ювілею”, опублікованої в журналі “Жовтень” (№ 8 за 1976 рік), подано огляд всіх основних франкознавчих праць, що були видані до столітнього ювілею з дня народження великого Каменяра. Ці коротенькі рецензії до кожного видання промовисто свідчать про фальшування спадщини Івана Франка радянськими науковцями. Ідентичні слова літературний критик використовує для характеристики праць О. Білоуса, О. Скляренка, І. Басса... Адже кожна книжка, видана радянськими франкознавцями, була штампом попередньої: з книги в книгу трансформувалися визначення “гнівний викривач українського буржуазного націоналізму”, “поборник дружби українського і російського народів”, “популяризатор марксистських ідей”, а також перекручені цитати.

Можна виділити три причини фальшування творчості Івана Франка радянськими франкознавцями. Перша — всі ці книги, статті були написані на замовлення або з примусу, друга — бажання вислужитися перед партійним керівництвом, третя — “будучи самі зведені, зводили інших”. Проте в умовах тотальної партійної цензури залишилися і франкознавці, які намагалися під маскою Франка-марксиста побачити і показати справжнього Франка. До них можна зарахувати О. Білецького, М. Возняка, М. Нечиталюка, М. Пархоменка, А. Пашука.

Діаспорний дослідник Б. Кравців вважав: “У дослідженні світогляду Івана Франка ще найбільшої наукової ґрунтовності й чесности виявив франкознавець старої західноукраїнської школи (померлий 1954 року) Михайло С. Возняк, автор понад 100 статей і праць про різні аспекти творчої спадщини Івана Франка — з усіх періодів його життя” [18, с. 4]. Він також стверджує, що ака-

дем'як Возняк свідомо обмежив вивчення світогляду Івана Франка лише раннім періодом його публіцистичної творчості, бо сказати правду в тоталітарних умовах СРСР було не можливо, а порушити наукову етику об'єктивності цей великий франкознавець не міг. Діаспорний дослідник творчості Івана Франка В. Дорошенко також виокремлює М. Возняка серед плеяди радянських науковців і на карб його заслуг ставить сумлінність у дослідженні невідомих архівних франківських матеріалів. Він високо оцінює чотири збірники "Іван Франко, статті і матеріали", що вийшли за редакцією М. Возняка: "Треба сказати, що в цих збірниках не бачимо того коліноприклонення перед усім московським, що так огидно вдаряє в масі теперішньої часописної і брошурної писанини про Франка" [11, с. 32]. Варто наголосити, що і в книзі "Нариси про світогляд Івана Франка" М. Возняк подає зріз лише його ранньої публіцистичної творчості, але намагається зробити це об'єктивно. Він друкує працю Івана Франка "Про соціалізм" без купюр, а, отже, пропонує читачеві проаналізувати її та зробити висновок: чи був Франко догматиком марксизму.

Заслуга літературознавця О. Білецького перед науковим світом у тому, що він не побоявся відкрито звинуватити радянських франкознавців у перекручуванні спадщини Івана Франка. Найбільшою загрозою для франкознавства він вважає текстологічне фальшування, що може призвести до того, що наукове поле франкіани "стане під загрозою покриття будяком". "Франко — наш патент на благородство серед інших народів світу. Франко — це наша спадщина, а не сучасність, і такий підхід до вивчення нашої спадщини є порочним" [1, с. 488], — зазначає О. Білецький. Франкознавець М. Нечиталюк у часи, коли навіть вживання слова "національний" було крамолою, у своїй праці "Оружьем публициста: Вопросы истории, проблематики, идеологической функции, мастерства публицистики Ивана Франко" писав про національний ідеал Івана Франка. Хоча його дефініція ґрунтувалася на висловлюванні Івана Франка в статті "Ukraina ingredenta" про те, що політична самостійність України можлива і у федеративному зв'язку з Росією, це все ж таки було перше формулювання категорії "національний ідеал Франка".

Упродовж 1976–1986 років Академія наук Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка підготувала 50-томне зібрання творів Івана Франка, де була опублікована публіцистика різних періодів його діяльності, яка була розформована на декілька тематично-жанрових блоків: літературно-критичні, літературознавчі та фольклористичні праці та праці з економіки, історії, філософії. "Терміна "публіцистика" у 50-томнику навіть не існує" [26, с. 15], — зауважує франкознавець М. Нечиталюк. У 1989 році з'являється рецензія З. Франко "50-томне зібрання творів І. Франка в оцінці сьогодення", де автор виділяє декілька ключових моментів творчості Івана Франка, які свідомо відкинули видавці академічного видання: статтю "Поет зради", публікації на "єврейську тематику", суспільно-політичні статті, особливо ті, що містили критику марксистської ідеології [38].

Інша позиція щодо вивчення публіцистичної спадщини Івана Франка в діаспорних франкознавців. "Можливості повести боротьбу за правдиве обличчя Франка на рідних землях сьогодні — мінімальні. Єдиною трибуною, з якої може поплисти могутнє вільне слово в обороні Івана Франка, — це видання на еміґрації" [20, с. 66], — вважав М. Лоза. Напрацювання закордонних франкознавців колосальні, адже лише бібліографічний покажчик їхніх праць налічує сто дві

сторінки. Вони вивчали світогляд Івана Франка крізь призму його публіцистики, а також сліdkували за здобутками радянської науки та критично її оцінювали. Наприклад, Ю. Лавріненко дуже вдало окреслив тенденції франкознавчих шкіл: “Іван Франко не належить КПРС, але поки що і не нам” [19, с. 3]. Ця цитата свідчить про те, що ніхто досі не спромігся окреслити цілісний світогляд Каменяра. До речі, Ю. Лавріненко вперше виділяє три етапи світоглядної еволюції Каменяра. Перший — знайомство з соціалістичними ідеями та співпраця з поляками на базі соціалістичного інтернаціоналу, другий — спроба незалежної організації українського соціалізму, третій — боротьба з догматичним соціалізмом.

Б. Кравців, автор численних праць про погляди Івана Франка на марксизм та книги “Іван Франко про соціалізм і марксизм”, детально проаналізував всі видання радянських франкознавців та зробив висновок: “У розгляді суспільно-політичних поглядів І. Франка, у висвітленні його світоглядного розвитку, всі автори без винятку примушені обмежуватися тільки раннім періодом літературно-публіцистичної, громадської діяльності. Якщо декотрі з дослідників згадують, цитують чи й коментують пізніші думки Франка про соціалізм, особливо ж про марксизм, то роблять це дуже односторонньо і тенденційно, вириваючи довільно ті думки із цілого тексту тих чи інших писань, промовчуючи їх основний напрямок і зміст, ігноруючи, а то й фальшуючи, справжні Франкові погляди” [18, с. 3–4]. Намагаючись встановити наукову справедливість, він видав книгу “Іван Франко про соціалізм і марксизм”, де подав сім статей Івана Франка, які пошматувала радянська цензура.

Ювілейним франківським датам були присвячені колективні збірники “В п’яті роковини смерті Івана Франка” (Берлін, 1921), “Поклін Іванові Франкові” (Краків, 1941), “Великому Каменяреві українського народу: Збірник присвячений пам’яті Івана Франка” (Нью-Йорк, 1941), “Альманахи Українського Національного Союзу” (1966, 1976 рр.), що виходили у США та ін. Виокремимо з них найактуальніші праці для нашого дослідження. Знаковою для цього періоду була стаття І. Кедрин “Співець волі і поступу”. Він також зацентрував на фальсифікації спадщини Івана Франка “казьонними франкознавцями”, яку здійснювали трьома способами. Перший — замовчування у Франковій публіцистиці статей і цитат, які промовисто свідчили про його ідейні переконання. Другий — посилання на такі вислови чи заяви генія, які він робив у полемічному запалі чи під впливом настрою. Третій — “переяскравлювання” соціально-політичних моментів у творчості Франка, намагання пов’язати їх з догмами матеріалізму, засадами класової боротьби. І. Кедрин упевнений, що перекручення творчості Івана Франка комуністичними літераторами, навпаки, робить велику послугу українському народу, який переконується: наскільки Москва боїться впливу слова цього корифея на “рабів” Радянської імперії. Автор статті передбачає апокаліпсис комуністичного режиму, бо “ніколи в історії світу цензура та фальсифікація літературних чи публіцистичних творів не дали цензорам позитивних наслідків” [15, с. 88]. Так, за кілька десятків років наперед Іван Кедрин не лише передбачив крах Радянської імперії, а й зумів збагнути вічність національних ідей мислителя для українців: “Заповіти національно-політичної та соціальної волі й справедливості для українського народу ще не здійснені і боротьба за здійснення цих заповітів продовжується. І коли здійсняться ці їхні ідеали української волі й української справедливості, то святкування тієї перемоги буде

проводитись під іменами Тараса Шевченка й Івана Франка” [15, с. 88]. Варта уваги стаття Й. Гана “Знову трактатики і брошурки”, в якій автор гостро ставить актуальне питання ретардації у франкознавстві. Ця проблема насамперед актуальна для закордонного франкознавства, адже спрямованість радянського франкознавства в площину “революційний демократ — атеїст — соціаліст” ніхто не бере під сумнів. Відповідальність за правдиве висвітлення спадщини Івана Франка лягає на франкознавців української діаспори. Символічна назва статті свідчить, що автор оцінює як низькопробні ці невеличкі франкознавчі розвідки, які виходять тільки напередодні франківських ювілеїв, то ж ставить у своїй статті контекстуальне риторичне запитання: чи зрушиться “барометр цивільної відваги” діаспорних дослідників під тиском правди на їх наукове сумління, чи зможуть вони перейти рубікон “устаєного кліше галицько-русинської минувшини” [4, с. 36]. Глибинний аналіз радянського франкознавства зробив також В. Дорошенко. Він лаконічно змальовує мотто всіх тогочасних наукових розвідок в одному абзаці: “Аджеж в СРСР панує устійнений “урядом і партією” стандарт щодо праць гуманітарного характеру, поза який ніякий автор виступити не сміє і, очевидно, й не важиться переступити накреслених йому рамок” [11, с. 30]. Франкознавчі розвідки подавав журнал “Сучасність”, який виходив у Мюнхені. Періодичне видання містило повідомлення про святкування днів Івана Франка в різних країнах світу, а в розділі “Критика та бібліографія” публікували праці про стан радянського та діаспорного франкознавства. Час від часу франкознавчі праці з’являлися в журналі “Овид-Норізон”, що видавали українці в Чикаго. Зокрема, у цьому виданні з’явилася актуальна для цього часу стаття І. Витановича “Суспільно-політичні погляди Івана Франка та його вплив на новітні українські національні змагання”, в якій автор проаналізував концептуальні засади політичного світогляду І. Франка, його соціалістичні погляди, що базувалися на національній основі [3].

90-ті роки — початок нового періоду в розвитку історіографії проблеми, який мав декілька важливих ознак. По-перше, розширення тематики дослідження — франкознавці мали змогу досліджувати раніше заборонені теми, по-друге, вільний доступ до праць закордонного франкознавства, по-третє, розширення джерельної бази дослідження. Наукових досліджень, які б безпосередньо стосувалися публіцистики Івана Франка, дуже мало. М. Нечиталюк розглядав теоретичні аспекти публіцистики Івана Франка та світоглядні засади в низці статей “...Щоб діти наші були вже стихійними українцями” [25], “До питання про світогляд Івана Франка (Нові матеріали)” [28], “Іван Франко та Михайло Грушевський про національний ідеал” [27]. У мовному ключі публіцистику Івана Франка трактує О. Сербенська в монографії “Мовний світ Івана Франка”, зокрема франкознавець робить акценти на його газетно-публіцистичній діяльності [35]. Перша спроба проаналізувати суспільно-політичні погляди Івана Франка на початку нового етапу розвитку франкознавства належить Я. Грицаку у праці “Дух, що тіло рве до бою (Спроба політичного портрета Івана Франка)” [6]. Можливо, не з усіма твердженнями автора можемо погодитися, зокрема з його думкою, що спершу варто реабілітувати термін “націоналізм”, а потім говорити про націоналізм Франка, але на початку 90-х років це було дуже вагоме дослідження. М. Гнатюк у праці “Іван Франко в літературно-естетичних концепціях його часу” розглядає генезу літературно-наукової методології Івана Франка крізь призму його полемік з А. Кримським, С. Єфремовим, В. Щуратом, Б. Лепким,

А. Крушельницьким, використовуючи маловідомий для читача матеріал [5]. Мову як невід'ємний атрибут українського національного існування крізь призму світогляду Івана Франка аналізує у своїй монографії Т. Панько “Мова і нація в естетичній концепції Івана Франка” [30]. Домінування національного над соціал-демократичним у світогляді Івана Франка розглядає Б. Червак ““Наперед українці” (До національної ідеї Івана Франка)” [39] та О. Семків “Іван Франко: немарксистські погляди” [34]. Т. Гундорова видала монографію “Франко не каменярь”, у якій розглядає його естетичні літературні концепції у контексті модерністської, а не національної літератури, пізніше вона переосмислить свої концепції у книзі “Франко не каменярь. Франко і каменярь” [8]. У відповідь на її книгу вийшов збірник статей Т. Салиги “Франко — каменярь” [33], що до цього друкували в пресі. Автор спростовує звинувачення Івана Франка в масонстві, намагання переписати його біографію, “дотягування” мислителя до Європи, гарячковий пошук нових, часто науково не обґрунтованих, естетичних концепцій для характеристики його творчості.

Ювілейні дати завжди ознаменовані підвищеним інтересом до творчості письменника, то ж до 150-річчя з дня народження Івана Франка вийшла низка монографій, що стосувалися певною мірою і його публіцистики. У 2006 році опубліковано працю Я. Мельник “І остання часть дороги... Іван Франко: 1908–1916” [24] — це біографічна наукова розвідка про останні малодосліджені роки життя Івана Франка, у якій автор лише частково охоплює публіцистику цих років. Економічна франкіана С. Злупка викристалізувалася в монографії “Іван Франко і економічна думка світу” [14], у якій автор симбіотично розглянув політичні та економічні сегменти світогляду Івана Франка крізь призму його публіцистики. Компаративний аналіз літературознавчих праць здійснив І. Денисюк у двотомнику “Літературознавчі та фольклористичні праці. Франкознавчі розвідки” [9]. Нові штрихи франкознавець додав і до полеміки між Іваном Франком та Лесею Українкою. Цього ж року Я. Грицак видав, за його ж визначенням, “мікроісторію макролюдини”, де автор під новим кутом зору відрефлектував біографію Івана Франка в контексті його суспільства, абстрагуючись від “ізмів” та традиційних концепцій [7]. На жаль, монографія “Пророк у своїй Вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886)” не охоплює кінець XIX — початок XX століття. З’явилося декілька праць, присвячених філософському світогляду Івана Франка. Світогляд Івана Франка як систему національного мислення проаналізував А. Пашук у монографії “Філософський світогляд Івана Франка” [31]. Ще один дослідник філософських поглядів Івана Франка В. Мазепа виокремив лише один сегмент його світогляду — культуроцентризм крізь призму як наукових, публіцистичних праць, так і філософських поем [22]. Цікаве дослідження національної ідеї Івана Франка в контексті європейської Оксани Забужко, але дослідниця свідомо звернула більше своєї уваги на художні твори, бо вважає їх “адекватнішою формою для предметного розкриття внутрішнього багатства національної ідеї як “натурального вислову душі”, ніж наука чи навіть публіцистика, котрі воліють усе-таки навіть не процес, а — перша більше, друга менше — очищений від суб’єктивності результат” [12, 68]. Монографії Б. Якимовича “Книга, просвіта, нація: Видавнича діяльність Івана Франка у 70–80-х роках XIX ст.” (1996) та “Іван Франко — видавець: Книгознавчі та джерелознавчі аспекти” (2006) [41] позиціонують Івана Франка як теоретика і практика ви-

давничої справи, розглядають його редакторську майстерність у ключі видання власних творів та творчої спадщини попередників.

До 150-річчя від дня народження Івана Франка вийшли колективні збірники у Львівському національному університеті імені Івана Франка. Стан сучасного франкознавства в цьому виші скрупульозно схарактеризував Богдан Тихолоз у статті “Між ювілеями, франкознавство останнього десятиліття у Львівському університеті” [37]. Варто відзначити “Вісник факультету журналістики. Вип. 28” та збірник доповідей Міжнародного наукового конгресу “Іван Франко: дух, наука, думка, воля”, який є не лише показником рівня розвитку франкознавства, а й окреслює нові перспективи вивчення.

Висновки. Вивчення світогляду Івана Франка має свою давню і суперечливу історію, що характеризується науковим протистоянням двох франкознавчих шкіл-напрямів — радянської і зарубіжної (діаспорної). Аналітично-критичне комплексне зіставлення наукових праць цих шкіл доводить, що жодна з них не спромоглася об’єктивно висвітлити гетерогенний світогляд Івана Франка, а підійшла до цієї проблеми однобоко і тенденційно, трактуючи світогляд публіциста як статичний, однополюсний (марксистський та національний). Отже, позиція радянського франкознавства у вивченні спадщини Івана Франка була двоякою. Одні науковці (А. Брагінець, В. Микитась, М. Климась, О. Лисенко, О. Мороз, В. Сахаров, В. Савчук, В. Смаль, І. Басс та ін.) у своїх дослідженнях твердо трималися партійної лінії, стверджуючи, що Іван Франко був догматиком марксизму та борцем з українським буржуазним націоналізмом. Вони свідомо перекручували його публіцистику, виривали словосполучення з контексту творів, більшість статей не брали до уваги. Інша франкознавча школа — діаспорна, брала до уваги національні погляди публіциста. Концепція світогляду Івана Франка, що була викладена у працях Ю. Лавріненка, В. Дорошенка, Б. Кравціва, Д. Козія, І. Лисака-Рудницького, Л. Луціва, М. Стахіва та ін., ґрунтувалася на науково-об’єктивному трактуванні політичного світобачення великого мислителя, що еволюціонувало від романтичних захоплень соціалізмом до національних ідеалів. Франкознавці з діаспори стверджували, що Франко завжди був національно зорієнтованим, а напрацювання радянських науковців у цій царині нищівно критикували. Та все ж таки відтворити повний світоглядний образ Івана Франка, як вони самі зізнавалися, не вдалося. Матеріали сучасних дослідників, які безапеляційно взяли до уваги діаспорну концепцію, не охоплюють цілісно публіцистики Івана Франка як дзеркала його світогляду, а лише акцентують свою увагу на певних фрагментах: культуроцентризмі, літературно-естетичних концепціях, економічному питанні, філософських аспектах світогляду. Досі тривають теоретичні суперечки, до якого націоналізму віднести Івана Франка — реального, інтегрального чи вольового. Мабуть, нові текстологічні відкриття зможуть доповнити відповіді на ці запитання, а також окреслити нові проблеми.

-
1. Білецький О. І. Від давнини до сучасності : збірник праць з питань української літератури : Вибрані праці : [у 2-х т.] / Олександр Іванович Білецький. — К. : Держлітвидав УРСР, 1960. — Т. 1. — 503 с. : іл. портр.

2. Брагінець А. С. Філософські і суспільно-політичні погляди Івана Франка / А. С. Брагінець. — Львів : Кн. –журн. вид-во, 1956. — 410 с.
3. Витанович І. Суспільно — політичні погляди Івана Франка та його вплив на новітні українські національні змагання / І. Витанович // Овид. — 1961. — Ч. 5. — С. 5–10.
4. Ган Й. Знову трактатики і брошурки (до 28 травня 1966) / Йозеф Ган // Сучасність. — 1965. — Ч. 5. — С. 34–38.
5. Гнатюк М. І. Іван Франко у літературно-естетичних концепціях його часу / М. І. Гнатюк. — Львів : Каменяр, 1999. — 181 с.
6. Грицак Я. Дух, що тіло рве до бою (Спроба політичного портрета Івана Франка) / Ярослав Грицак. — Львів : Каменяр, 1990. — 176 с.
7. Грицак Я. Пророк у своїй Вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886) / Ярослав Грицак. — К. : Критика, 2006. — 630 с.
8. Гундорова Т. Франко не каменяр. Франко і каменяр / Тамара Гундорова. — К. : Критика, 2006. — 352 с.
9. Денисюк І. О. Літературознавчі та фольклористичні праці : [у 3 т., 4 кн.] / Іван Овксентійович Денисюк. — Львів : вид-во Львів. ун-ту, 2005. — Т. 2 : Франкознавчі дослідження. — 528 с.
10. Дорошенко В. Іван Франко / Володимир Дорошенко. — Львів : Громада, 1924. — 32 с.
11. Дорошенко В. Радянське франкознавство / Володимир Дорошенко // Українська літературна газета : Збірник. 1956. — Мюнхен : Вид-во “Українського товариства закордонних студій”, 1957. — 335 с. — С. 29–47.
12. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період / Оксана Забужко. — К. : Факт, 2006. — 156 с. — (Сер. “Висока полиця”)
13. Заклинський Р. Світогляд Івана Франка : реферат / Р. Заклинський. — Львів, 1916. — 31 с.
14. Злупко С. Іван Франко і економічна думка світу / Степан Злупко. — Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. — 406 с.
15. Кедрин І. Співець волі і поступу / Іван Кедрин // Календар-альманах УНС на 1966.– Джерзі-Сіті — Нью-Йорк : Свобода, 1966. — С. 81–88.
16. Кирилюк Є. Деякі проблеми сучасного франкознавства / Євген Кирилюк // Іван Франко: Статті і матеріали.– Львів, 1968. — Вп. 3. — 178 с.
17. Климась М. Світогляд Івана Франка / Марія Климась. — К. : Держполіт-видав УРСР, 1959. — 547 с.
18. Кравців Б. Суспільно-політичні погляди Івана Франка і радянське франкознавство / Богдан Кравців // Іван Франко про соціалізм і комунізм : Рецензії і статті 1897–1906 / [Упор., вступ. стаття і довідки Богдана Кравціва]. — Нью-Йорк : Пролог, 1966. — С. 3–28.
19. Лавріненко Ю. Дещо до еволюції світогляду і політичної думки Івана Франка / Юрій Лавріненко // Українська літературна газета : Збірник. 1956. — Мюнхен : Вид-во “Українського товариства закордонних студій”, 1957. — С. 2–28.
20. Лоза М. За правдиве обличчя Івана Франка / М. Лоза // Альманах “ГУ”. — 1956. — С. 66–69.
21. Лозинський М. Іван Франко / М. Лозинський. — Відень : накладом СВУ, 1917. — 52 с.

22. Мазепа В. І. Культуроцентризм світогляду Івана Франка / Володимир Іванович Мазепа. — К. : Видавець ПАРАПАН, 2004. — 232 с.
23. Марковський М. І. Франко / М. Марковський. — К. : “Шлях”, 1918. — 25 с.
24. Мельник Я. І остання часть дороги... Іван Франко: 1908-1916 / Ярослава Мельник. — Дрогобич : Коло, 2006. — 439 с.
25. Нечиталюк М. “...Щоб діти наші були вже стихійними українцями” / Михайло Нечиталюк // *Культура і життя*. — 2006. — № 7–8. — С. 6.
26. Нечиталюк М. Іскриста грань таланту / Михайло Нечиталюк // *Українська преса : Хрестоматія / За ред. д-ра філол. наук, проф. М. Ф. Нечиталюка*. — Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. — Т. III. *Преса Галичини 70-х — початку 90-х років ХІХ ст. : Кн. 1. Публіцистика Івана Франка: “школа політичного думання” (1875-1893)*. — 610 с. + 73 вкл. — С. 14–28.
27. Нечиталюк М. Ф. Іван Франко та Михайло Грушевський про національний ідеал / Михайло Федорович Нечиталюк // *Михайло Грушевський і Західна Україна : Доп. й повідомл. наук. конф. до 100-річчя діяльності М. Грушевського*. — Львів : Світ, 1995. — С. 273–277.
28. Нечиталюк М. Ф. Програма молодих українців (переклад) / Михайло Федорович Нечиталюк // *Українська преса : Хрестоматія / За ред. д-ра філол. наук, проф. М. Ф. Нечиталюка*. — Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. — Т. III. *Преса Галичини 70-х — початку 90-х років ХІХ ст. : Кн. 1. Публіцистика Івана Франка: “школа політичного думання” (1875-1893)*. — 610 с. + 73 вкл. — С. 473–482.
29. Онацький Є. Дух, що тіло рве до бою... / Євген Онацький // *Портрети в профіль / Євген Онацький*. — Чикаго : Укр.-амер. вид. спілка, 1965. — 299 с.
30. Панько Т. І. Мова і нація в естетичній концепції І. Франка / Таміла Іванівна Панько. — Львів : Світ, 1992. — 192 с.
31. Пашук А. Філософський світогляд Івана Франка : монографія / Андрій Пашук. — Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2007. — 432 с.
32. Річицький А. Іван Франко — каменярь соціалізму / Андрій Річицький. — Харків : “Український робітник”, 1929. — 47 с.
33. Салига Т. Франко — каменярь / Тарас Салила. — Ужгород : Гражда, 2007. — 126 с. : іл.
34. Семків О. Іван Франко: немарксистські погляди / О. Семків. — Львів : Б. В., 1996. — 110 с.
35. Сербенська О. Мовний світ Івана Франка (Статті, роздуми, матеріали) : монографія / Олександра Сербенська. — Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. — 372 с.
36. Смаль-Стоцький С. Характеристика літературної діяльності Івана Франка / Степан Смаль-Стоцький. — Львів : З друкарні Діла, 1913. — 20 с.
37. Тихолоз Б. Між ювілеями, франкознавство останнього десятиліття у Львівському університеті / Богдан Тихолоз // *Дзвін*. — 2006. — № 8. — С. 150–159.
38. Франко З. 50-томне зібрання творів І. Франка в оцінці сьогодення / Зеновія Франко // *Сучасність*. — 1989. — Ч. 10. — С. 111–117.

39. Червак Б. “Наперед українці” (До національної ідеї Івана Франка) / Богдан Червак. — К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 1994. — 37 с.
40. Якимів Д. Іван Франко / Д. Якимів. — Філадельфія, 1918. — 19 с.
41. Якимович Б. З. Іван Франко — видавець : Книгознавчі та джерелознавчі аспекти / Богдан Якимович. — Львів : Вид. центр Львів. нац ун-ту імені Івана Франка, 2006. — 691 с. : портр., іл.

**PUBLICISM OF IVAN FRANKO OF 90 YEARS XIX —
TO BEGINNING OF XX AGE: HISTORIOGRAPHY OF QUESTION**

Galyna Synychych

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine

E-mail: presjourn@ukr.net

In this article analyzed the historiography of scientific researches of publicism of Ivan Franko. The author also analyses conceptions of soviet and diaspora schools. Studied modern literature from this theme.

Key words: Ivan Franko, publicism, world view, publicist.

**ПУБЛИЦИСТИКА ИВАНА ФРАНКО 90-Х ГОДОВ XIX —
НАЧАЛА XX ВЕКА: ИСТОРИОГРАФИЯ ВОПРОСА**

Галина Синичч

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина

E-mail: presjourn@ukr.net

Рассмотрена историография научных исследований публицистики Ивана Франко. Проанализированы концепции советской и диспорной школ. Исследовано современную литературу по этой теме.

Ключевые слова: Иван Франко, публицистика, мировоззрение, публицист.

Стаття надійшла до редколегії 09.09.2011

Прийнята до друку 26.09.2011